

KS. ROBERT KACZOROWSKI

Akademia Muzyczna
w Gdańsku

ORCID: 0000-0002-8228-6801

„O, Polsko, idź w imię Boga”. Trzy pieśni Ottona Mieczysława Żukowskiego jako wyraz miłości do kraju ojczystego

DOI: <https://doi.org/10.26142/stgd-2018-016>

Streszczenie: W niniejszym artykule autor omawia trzy pieśni o tematyce patriotycznej, do których muzykę skomponował Otton Mieczysław Żukowski (1867–1942). Są to następujące utwory: Marsz Sokołów polskich na Bukowinie do słów Klemensa Kołakowskiego (1856–1908) oraz dwie pieśni do słów ks. Józefa Janiszewskiego (1880–1940): Naprzód, Narodzie! i Pieśń o orle białym. Omawiane utwory, zarówno w swej warstwie semantycznej, jak i muzycznej (napisane w formie marsza) stają się – z jednej strony – świadectwem świadomej postawy ich twórców wobec ojczyzny, z drugiej zaś – są wezwaniem dla Polaków wszystkich pokoleń do nieustającej troski o niepodległą Rzeczpospolitą.

Słowa kluczowe: Otton Mieczysław Żukowski, Klemens Kołakowski, Józef Janiszewski, polskość, tożsamość religijna.

„O, Polsko, idź w imię Boga” [‘Oh, Poland, go in the Name of God’]. Three Songs of Otton Mieczysław Żukowski as an Expression of Love Towards the Home Country

Summary: In this article the author discusses three songs concerned with patriotic matters, to which music was composed by Otton Mieczysław Żukowski (1867–1942). They include the following songs: Marsz Sokołów polskich na Bukowinie [The March of the Polish Falcons on Bukowina] to the lyrics of Klemens Kołakowski (1856–1908) and two songs to lyrics both written by Fr. Józef Janiszewski (1880–1940): Naprzód, Narodzie! [Forward, Nation!] and Pieśń o orle białym [Song of the White Eagle].

The discussed songs, on their semantic as well as musical level (written in the form of a march), are on the one hand a testimony to the conscious attitude of the authors towards their homeland, while on the other they are a call to Poles of all generations to a constant concern for independent Poland.

Keywords: Otton Mieczysław Żukowski, Klemens Kołakowski, Józef Janiszewski, Polishness, national identity

Wstęp

W stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości podejmowane są różnorodne inicjatywy, mające na celu zwrócenie uwagi na olbrzymi wkład, jaki minione pokolenia wniosły do walki o przywrócenie na mapie Europy i świata wolnego i niezależnego państwa. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na fakt, że owa walka prowadzona była na różnych frontach. Była to niewątpliwie walka zbrojna oraz niezliczone zabiegi dyplomatyczne. Był to również czas na kształtowanie sumień i mentalności, czemu służyło słowo pisane, propagowane za pomocą książek, artykułów, publicystyki czy poezji.

W niniejszym artykule uwaga zostanie skierowana na dwóch mistrzów pióra. Będą to: Klemens Kołakowski (1856–1908)¹ oraz ks. Józef Janiszewski (1880–1940)², którzy pozostawili po sobie wiersze o tematyce patriotycznej. Do trzech z nich muzykę skomponował Otton Mieczysław Żukowski (1867–1942) – polski kompozytor, pedagog, nauczyciel języka polskiego i działacz społeczny³. W taki między innymi sposób Żukowski realizował nadrzędną życiową ideę, aby właśnie poprzez muzykę docierać do wielu warstw społecznych i przekazywać prawdę o niełatwej polskiej historii, o narodowych zrywach, o sukcesach i upadkach oraz o chrześcijańskim dziedzictwie, które od początku istnienia państwowości polskiej jest wpisane w tożsamość tego narodu.

W tak zarysowanym kontekście mieści się główny problem niniejszego artykułu, którego celem jest omówienie trzech pieśni Ottona Mieczysława Żukowskiego, stanowiących wyraz miłości do kraju ojczystego. Będą to następujące utwory: *Marsz Sokołów polskich na Bukowinie*, *Naprzód, Narodzie!* oraz *Pieśń o orle białym*.

Po prezentacji materiału źródłowego przybliżone zostaną konteksty omawianych pieśni oraz wybrane zagadnienia muzyczne.

¹ „Kurjer Lwowski” 5 czerwca 1892, s. 7, Dodatek do Nr. 156, <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=klw&datum=18920605&query=%22ko%C5%82akowski%22&ref=anno-search&seite=15> [08.05.2018].

² *Poeta w sutannie. Twórczość księdza Józefa Janiszewskiego (1880–1940)*, red. Łukasz Kamiński, w: Towarzystwo Przyjaciół Lasek – Lukus, http://tpl-lukus.kepno.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=8 [08.05.2018].

³ Zob. R. Kaczorowski, *Pieśni maryjne Ottona Mieczysława Żukowskiego*, Wydawnictwo „Bernardinum”, Pelplin 2011; R. Kaczorowski, *Pieśni ku czci Matki Bożej Ottona Mieczysława Żukowskiego oraz ich miejsce w literaturze wokalne*, w: *Musica Vocale. Sacrum i profanum w muzyce wokalne – studium przypadku*, red. R. Minkiewicz, Wydawnictwo Akademii Muzycznej w Gdańsku, Gdańsk 2014, s. 59-73; R. Kaczorowski, *Zachowane msze Ottona Mieczysława Żukowskiego jako przejaw troski o polskość. Zagadnienia semantyczne i muzyczne*, w: „Studia Gdańskie” 38 (2016), s. 101-121; R. Kaczorowski, *Siedem pieśni religijnych Ottona Mieczysława Żukowskiego (1867–1942) w kontekście zagadnień semantycznych i muzycznych*, w: „Poznańskie Studia Teologiczne” 31 (2017), s. 259-274.

1. Prezentacja materiału źródłowego

Jak wcześniej zaznaczono, przedmiotem niniejszej wypowiedzi są trzy pieśni Ottona Mieczysława Żukowskiego przeznaczone na głos solowy z towarzyszeniem fortepianu.

Pieśń *Marsz Sokołów polskich na Bukowinie* została wydana jako druk samoistny „Nakładem Sokoła w Czerniowcach” w 1892 roku.

Pieśń *Naprzód, Narodzie!* również ukazała się jako druk samoistny. Nie podano roku publikacji. Na stronie tytułowej znajduje się adnotacja: „Nakład i własność Księgarni A. Cybulskiego w Poznaniu”⁴.

Utwór *Pieśń o orle białym*, jako druk samoistny, został wydany bez podania roku. Również na stronie tytułowej tej kompozycji znajduje się adnotacja: „Nakład i własność Księgarni A. Cybulskiego w Poznaniu”⁵.

Poniższe zestawienia tabularyczne przedstawiają podstawowe informacje o utworach, czyli liczbę taktów, autorów warstwy poetyckiej, liczbę zwrotek, metrum, tonację, tempo, ambitus głosu solowego oraz budowę pieśni.

Tabela 1. Podstawowe informacje o utworach

L.p.	Tytuł pieśni	Liczba taktów	Autor słów	Liczba zwrotek
1.	<i>Marsz Sokołów polskich na Bukowinie</i>	22	Klemens Kołakowski	3
2.	<i>Naprzód, Narodzie!</i>	22	ks. Józef Janiszewski	4
3.	<i>Pieśń o orle białym</i>	32	ks. Józef Janiszewski	3

Tabela 2. Opis formalny utworów

L.p.	Tytuł pieśni	Metrum	Tonacja	Tempo	Ambitus głosu solowego
1.	<i>Marsz Sokołów polskich na Bukowinie</i>	C	F-dur	Tempo marsza	c ¹ –f ²
2.	<i>Naprzód, Narodzie!</i>	C	G-dur	Tempo marsza	h–e ²
3.	<i>Pieśń o orle białym</i>	C	F-dur	brak określenia	c ¹ –f ²

⁴ Niniejszy utwór kompozytor zaaranżował również na 4-głosowy chór męski. W takiej postaci, w tonacji B-dur, został on opublikowany w zbiorze pt. *Hejnał. Wybór pieśni w układzie na cztery głosy męskie dla użytku seminarjów nauczycielskich, szkół średnich ogólno-kształcących [!], szkół kadeckich i towarzystw śpiewackich*, wyd. Lwów, Nakładem Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych w Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego, ss. 263–265. Również w tej publikacji nie podano roku wydania.

⁵ Również ten utwór kompozytor zaaranżował na 4-głosowy chór męski, który w tonacji B-dur pt. *Orzeł biały* znajduje się w: *Hejnał. Wybór pieśni w układzie na cztery głosy męskie*, s. 35-36.

Tabela 3. Budowa utworów

L.p.	Tytuł pieśni	Budowa utworów
1.	<i>Marsz Sokolów polskich na Bukowinie</i>	Wstęp (fortepian solo (takty 1–2)) Część A (takty 3–10) Część B (takty 11–22)
2.	<i>Naprzód, Narodzie!</i>	Wstęp (fortepian solo (takty 1–2)) Część A (takty 3–10) Część B (takty 11–18) Zakończenie (fortepian solo) (takty 19–22)
3.	<i>Pieśń o orle białym</i>	Wstęp (fortepian solo) (takty 1–4) Część A (takty 5–12) Część B (takty 13–24) Zakończenie (fortepian solo) (takty 25–32)

2. Konteksty omawianych pieśni

2.1. *Marsz Sokolów polskich na Bukowinie* – idea sokolstwa, autor tekstu, tematyka utworu

Pieśń *Marsz Sokolów polskich na Bukowinie* ideowo związana jest z założoną przez polskich patriotów w 1867 roku we Lwowie organizacją „Sokol”⁶. Organizacja ta, oferując młodym ludziom pracę nad sprawnością fizyczną i zestaw ćwiczeń gimnastycznych, faktycznie propagowała tradycje narodowe, niepodległościowe oraz paramilitarne⁷.

Na zajmowanych przez zaborców ziemiach polskich dość szybko zaczęły powstawać nowe gniazda i związki sokole, ciesząc się coraz większą popularnością. Organizację tę zaszczerpiono również w krajach zachodniej Europy oraz w Ameryce Północnej – wszędzie tam, gdzie żyli rozproszeni po świecie Polacy. W ten sposób sokolstwo wpisało się złotymi zgłoskami do historii walki o niepodległość Polski w 1918 roku⁸.

Od 1919 roku organizacja znana jest jako Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokol” w Polsce⁹. „Sokoli jako żołnierze walczyli w kampanii wrześniowej 1939 roku, w szeregach żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, wśród żołnierzy polskiego państwa podziemnego, szczególnie w ZWZ–AK. Niezliczona liczba soko-

⁶ „Sokol” oraz *Historia sokolstwa polskiego*, w: *Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokol” w Polsce*, <https://ztgsokol.org/> [08.05.2018].

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

łów zginęła w obronie Ojczyzny, inni zostali zamordowani w kacetach i łągrach”¹⁰.

Od momentu wybuchu II wojny światowej aż do 1989 roku „sokolstwo polskie w kraju miało zakaz legalnej działalności”¹¹, co spowodowało, że działało w konspiracji.

Na przestrzeni lat organizacja ta stała się niekwestionowaną kuźnią polskich elit. Należeli do niej między innymi generał Józef Haller, Roman Dmowski oraz Jan Paweł II¹². Obecnie sokoli są prężnie i pięknie działającą organizacją, podkreślając i wprowadzając w życie hasło swych założycieli, że w zdrowym ciele jest zdrowy duch.

Autorem tekstu poetyckiego pt. *Marsz Sokolów polskich na Bukowinie* jest Klemens Kołakowski – jeden z założycieli „Sokoła” w Czerniowcach w 1892 roku¹³. Interesujące wydaje się tu pytanie, czy Kołakowski znał się osobiście z Ottonem Mieczysławem Żukowskim? Wszak obaj panowie nie dość, że żyli w tym samym czasie, to również działali na tych samych ziemiach. Kołakowski założył „Sokoła” w Czerniowcach, zaś Żukowski w tym mieście spędził większość swojego życia. Tu zdobył wykształcenie ogólne i muzyczne, zaś po odbytych studiach pracował w państwowym seminarium nauczycielskim właśnie w Czerniowcach, gdzie uczył między innymi języka polskiego. Czy ich współpraca była stała czy okazjonalna? Te pytania, póki co, muszą pozostać bez odpowiedzi.

Tekst *Marsza Sokolów polskich na Bukowinie* opublikowano na pierwszej stronie „Kurjera Lwowskiego” 17 maja 1892 roku. Podano imię i nazwisko poety, zaś dane kompozytora opatrzone jedynie inicjałami: „O. Ż”¹⁴.

W warstwie semantycznej utwór ten śmiało można określić jako credo organizacji, mającej na celu umacnianie polskości i walkę o niepodległy byt narodowy. Sokolnicy mówią o sobie, iż są „kresową dziatwą”, która czuwa „na straży ojczystej krainy” i strzeże jej „granicznych stron”. Podkreślają swoją młodzieńczą werwę i ochotnego ducha, aby stawiać czoła przeciwnościom. Ich nadrzędnym powołaniem jest bowiem służba ojczyźnie.

Ci młodzi ludzie jak „pisklęta” zostali rzućni na przysłowiową „głęboką wodę”, aby realizować cele organizacji, do której należeli. „Wróg śmiał się” zaś myśląc, że „sokoli ptak zapomni i lotu, i gniazda”. Sokoli zaś nie przestraszyli się ani zastawianych sidła, ani pułapek. Dojrżeli i zmężnieli, aby świadomie i odpowiedzialnie podjąć czekające ich zadania.

W ostatniej części pieśni podkreślono, że „sokolstwo to wiara, braterstwo i hart”. To również oznaka świadomej przynależności do grupy, wytrwanie w niej aż do końca, „do zgonu”. Natomiast nie zasługuje na szacunek ten, „kto z drogi zawrócił”,

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ „Kurjer Lwowski” 5 czerwca 1892, dz. cyt.

¹⁴ „Kurjer Lwowski” 17 maja 1892, s. 1, <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=klw&datum=18920517&query=%22sokolstwo+to%22&ref=anno-search&seite=1> [08.05.2018].

gdyż „kłam zadał jedności”. Taki „w ziemi ojczystej” nie będzie mógł „złożyć swych kości”. Ten, kto zdradził sokołą brać, tak jak żył w niewoli, tak również w niewoli zakończy swój żywot.

Prezentowana pieśń staje się swoistym manifestem i formą przysięgi, jaką młodzi sokoli składali wstępując w szeregi organizacji, aby słowem, życiem, przykładem, hartem ducha służyć wymazanej z map Europy i świata Ojczyźnie.

2.2. *Naprzód, Narodzie!* – autor tekstu, tematyka utworu

Autorem poetyckiego tekstu *Naprzód, Narodzie!*, do którego skomponowana została muzyka, jest ks. Józef Janiszewski – działacz społeczny, publicysta, poeta oraz „przywódca ruchu abstynenckiego”¹⁵. Losy jego życia z wielu względów są fascynujące. Jednakże w kontekście niniejszego artykułu na podkreślenie zasługuje to, że obaj panowie: ks. Józef Janiszewski i kompozytor Otton Mieczysław Żukowski mogli znać się osobiście ze względu na bliskość miejsca zamieszkania.

Zanim jednak ks. Janiszewski trafił do Lwowa i na Bukowinę, tuż przed maturą, w 1902 roku został wydalony z gimnazjum w Poznaniu „za udział w nielegalnych kołach uczniowskich”¹⁶ oraz „w tajnych stowarzyszeniach młodzieży polskiej, między innymi w organizacjach filomatów i filaretów”¹⁷. Podczas procesu odmówił składania zeznań. Otrzymał karę tygodnia więzienia oraz nakaz opuszczenia Wielkopolski¹⁸. W ten sposób zdecydował się na wyjazd do Lwowa, gdzie wstąpił do tamtejszego seminarium duchownego i w 1906 roku przyjął święcenia kapłańskie¹⁹. Następnie był wikariuszem w Tartakowie w dekanacie bełzkim (obecnie jest to wieś na Ukrainie, w obwodzie lwowskim, w rejonie sokalskim) oraz w Serecie na Bukowinie (obecna Rumunia)²⁰. Na tych terenach pozostawał do końca 1920 roku, gdy powrócił do ówczesnej diecezji poznańskiej, a następnie przeszedł do archidiecezji gnieźnieńskiej²¹. W 1940 roku został aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau, a później do Mauthausen–Gusen, gdzie zmarł 27 sierpnia²².

Z kolei Otton Mieczysław (1867–1942) urodził się w Bełzie i zmarł we Lwowie, zaś w okresie od 1906 do najprawdopodobniej 1914 roku był krajowym inspektorem szkół polskich na Bukowinie.

Trudno oczywiście jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy obaj panowie znali się osobiście i czy ich drogi się skrzyżowały? Nieznana jest też odpowiedź na pytanie, w jaki sposób kompozytor otrzymał wiersze ks. Janiszewskiego, do których postanowił napisać muzykę? Czy otrzymał je bezpośrednio od poety, czy może

¹⁵ Poeta w sutannie..., dz. cyt.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

znalazł je opublikowane w którejś z lokalnych codziennych gazet?

Stawiając powyższe pytania dotyczące związków kompozytora z autorami tekstów – zarówno religijnych, jak i świeckich, do których Żukowski tworzył następnie muzykę, piszący te słowa uświadamia sobie, że w ten sposób powstaje kolejna fascynująca przestrzeń eksploracyjna do szeroko zakrojonych poszukiwań, mających na celu próbę opisanego aktywności ludzi różnych profesji, pozostających w służbie walki o polski niepodległy byt narodowy.

Tematyka wiersza *Naprzód, Narodzie!* pozwala przyjąć założenie, że został on napisany po 1918 roku, gdy istniała suwerenna II Rzeczpospolita. W utworze autor nawołuje do zgody i jedności. Uświadamia, że pośród narodu jest „możny Bóg i Pan”, który „zmiądzzył wroga”. Obecnie zaś upragniona wolność „rozjaśnia” polskie drogi i polską przyszłość. Trzeba więc „śmiało” iść „naprzód” i prosić o Bożą łaskę i błogosławieństwo. Nie ma już „chmur”, które zastąpiło „słońce z góry”, dające Polsce „blask światła”. Autor tekstu wzywa więc swych rodaków do pracy w służbie Ojczyźnie, aby w ten sposób każdy mógł „spłacić” Polsce swój dług. W nowej rzeczywistości potrzeba „zgody, jedności, świętej trzeźwości, oświaty, pracy”. Gdy te wartości będą obecne w codziennym życiu, staną się jak „wieniec złoty”, które „ozdobią” rodaków. To z nich – dopowiada poeta – „tryśnie szczęścia trwałego zdroj”.

W ostatnich wersach utworu znajduje się wezwanie, aby Polska szła przez swe dzieje zawsze „w imię Boga” i nigdy z tej drogi nie schodziła. Tylko wówczas rodacy będą mogli cieszyć się „błogim spokojem i szczęściem”. Trwanie przy Tym, który jest Panem ludzkich dziejów, sprawi, że silnej Polsce nie będzie zagrażał żaden wróg, „bo czuć będzie nad tobą Bóg!”.

2.3. *Pieśń o orle białym* – autor tekstu, symbolika strony tytułowej, tematyka utworu

Podobnie jak w przypadku poprzedniego utworu, autorem *Pieśni o orle białym* jest również ks. Józef Janiszewski.

Interesująca jest strona tytułowa utworu, wydanego – o czym już wspomniano – jako druk samodzielny. Znajduje się bowiem na nim rysunek przedstawiający umundurowanego żołnierza polskiego z założoną rogatywką, w lewej ręce trzymającego sztandar. Z kolei w prawej dłoni żołnierz trzyma przyłożoną do ust trąbkę sygnałową, którą wydaje najpewniej bojowe dźwięki. Po prawej stronie żołnierza do lotu wzbija się zaś biały orzeł, z szeroko rozpostartymi już skrzydłami. Na głowie ptaka widnieje korona polska, zaś spod jego szponów zwisają luźno już zawieszony kajdany, co oznacza, że orzeł bez wątpienia się od nich uwalnia.

Niewątpliwie taka ilustracja na stronie tytułowej nawiązuje do symboliki sokolstwa polskiego. W organizacji tej bowiem godłem pozostaje „sokół w locie na amarantowym tle, trzymający w szponach ciężarki, który w trudnych czasach zaborów zastępował Polakom zdelegalizowane godło polskie – orła białego na czerwonym

tle”²³.

Podobnie jak w przypadku poprzedniej pieśni, i tu można przyjąć tezę, że utwór powstał po 1918 roku, gdy Polska na arenie międzynarodowej funkcjonowała już jako niezależny podmiot państwowy. Świadczą o tym już pierwsze słowa tekstu, mówiące o „polskim orle białym”, który zerwał pęta niewoli. Polski orzeł przeżywa teraz „dzień chwały”, który sprawił, że przestała istnieć „złej doli mgła”. Autor tekstu zachęca, aby ciesząc się wolnością orzeł „wzleciał nad kraj drogi”. Powinien jednak wciąż czuwać, aby żaden wróg nie porwał z gniazda młodych „orląt”. Niedawno zakończona historia pokazała bowiem, że „trzy sępy, co pierś krwawiły” polskiego orła, dzisiaj „same spłynęły krwią”, zaś ich „pazur” jest już „tępy”. Nie można jednak stracić czujności i myśleć, że „zniżył się ich lot”, gdyż – Józef Janiszewski używa tu realistycznego porównania – „i gad w rękę ludzi śle ku nim jadu grot”.

Poeta zachęca polskiego białego orła, aby ćwiczył w walce „orląta”, gdyż tylko w ten sposób będzie mógł wznieść swe „dumne czoło nad tę krwiożerczą dzicz”. Postawa taka sprawi, że polski biały orzeł będzie cieszył się szczęściem, jego sława zatoczy szeroki krąg po całym świecie i w ten sposób ta „urocza dola” – tak jak kwiat nigdy „nie zwiędnie”.

3. Wybrane zagadnienia muzyczne

Wszystkie trzy pieśni, będące przedmiotem niniejszego artykułu są przykładem formy marsza. Dlatego też utrzymane są w metrum parzystym (4/4), dwudzielnym.

Charakter formy, w której istotne znaczenie odgrywa rytm, potęguje zastosowanie struktury ósemki z kropką i szesnastką, która np. w *Marszu Sokolów polskich na Bukowinie* występuje niemal na przestrzeni całego utworu. Z kolei w pieśni *Naprzód, Narodzie!* struktura ta występuje dokładnie w każdym takcie „na dwa” – zarówno w partii fortepianu, jak i w partii śpiewu. Natomiast w *Pieśni o Orle białym* rytmem charakterystycznym jest ćwierćnuta z kropką i ósemka.

Partia instrumentalna, pianistyczna we wszystkich pieśniach zbudowana została za pomocą bloków akordowych. W utworach: *Naprzód, Narodzie!* oraz w *Pieśni o Orle białym* partia lewej ręki realizuje głos najniższy w oktawach. W ów schemat nie wpisuje się pieśń *Marsz Sokolów polskich na Bukowinie*, w której w partii lewej ręki pojawiają się również interwały tercji, kwarty, kwinty oraz oktawy.

Zastosowanie takich środków jest świadomym zabiegiem zastosowanym przez kompozytora, celem podkreślenia charakteru utworów napisanych w formie marsza.

W zakresie zagadnień harmonicznycych trzeba przyznać, że omawiane pieśni nie posiadają skomplikowanej harmonii i struktur harmonicznycych. Wszystkie są mocno osadzone w tonacji głównej, wyjątkowo występują jedynie akordy wtrącone.

Wydaje się, że harmonię zastosowaną przez Żukowskiego warto omówić i przybliżyć przynajmniej na przykładzie jednego utworu.

²³ „Sokol” oraz Historia sokolstwa polskiego, dz. cyt.

F-dur:

D |

$$T \underset{5}{D^7} \underset{3}{T} \dots | \dots \dots \dots D | \overset{9}{\dots} \underset{7}{\dots} \underset{3}{D} \dots | T D T D | T \underset{5}{D^7} \underset{3}{T} \dots |$$

$$T \dots \dots | D \dots (D^7 \dots) | D \dots \dots | \overset{7-6}{\dots} \underset{5}{D^7} \overset{6}{\dots} | D^7_3 D \dots |$$

$$\underset{3}{D^7} \overset{9}{T} \underset{3}{D^7} T | D (D_+) | [T_{III}] T \underset{5}{D^7} \underset{3}{T} | (D^7_1) \dots [T_{VI}] \dots |$$

$$(D^9_1 \overset{7}{\dots}) [T_{III}] \dots | T D T D | T \dots D T | D^8_{3-2} \overset{7}{\dots} (D^7) S_{II} |$$

$$D^6_4 \overset{7}{\dots} \underset{5}{\dots} \overset{7}{\dots} \underset{5-6}{\dots} | T D T \parallel$$
Przykład nutowy. *Pieśń o Orle białym*

Źródło: archiwum autora

I tak stosując oznaczenia współczesnej harmonii, plan harmoniczny *Pieśni o Orle białym* można przedstawić następująco (poniższy schemat nie obejmuje instrumentalnego wstępu i zakończenia).

Z punktu widzenia współczesnej harmonii należałoby unikać pozostawiania tej samej funkcji harmonicznego po kresce taktowej. Takie sytuacje występują parokrotnie:

- drugi system, takty 1 i 2 (tonika),
- drugi system, takty 2 i 3 (dominanta),
- drugi system, ostatni akord w ostatnim takcie i trzeci system, pierwszy akord w pierwszym takcie (tonika),
- trzeci system, takty 3 i 4 (dominanta),
- trzeci system, takty 4 i 5 (dominanta),
- trzeci system, ostatni akord w ostatnim takcie i czwarty system, pierwszy akord w pierwszym takcie (dominanta).

Podkreślić jednak należy, że za każdym razem w wyżej wymienionych sytuacjach, kompozytor zmienia bądź pozycję akordu, bądź jego postać; stosuje dźwięki przejściowe lub też dodaje nonę, bądź septymę. Zastosowanie tych zabiegów spr-

wia, że harmonia jest urozmaicona.

Ciekawym przykładem jest również zastosowanie przez Żukowskiego elipsy, czyli wyrzutni, która występuje wówczas, gdy wtrącona dominanta rozwiązuje się zwodniczo. Zjawisko to występuje trzy razy:

- czwarty system, ostatni akord w takcie drugim i pierwszy akord w takcie trzecim (ruch o sekundę małą do góry: E-dur – F-dur),
- czwarty system, takt 4 (ruch o sekundę małą do góry: A-dur – B-dur),
- piąty system, takt 1 (ruch o tercję wielką w dół: E-dur – C-dur).

Zasygnalizowane powyżej wybrane zagadnienia muzyczne Ottona Mieczysława Żukowskiego sprawiają, że omawiane pieśni – mimo pozornej prostoty – są utworami, które zarówno wykonawcom jak i słuchaczom mogą dostarczyć wielu pozytywnych wrażeń.

Zakończenie

W niniejszym artykule zaprezentowano trzy pieśni o tematyce patriotycznej, skomponowane przez Ottona Mieczysława Żukowskiego. Były to: *Marsz Sokolów polskich na Bukowinie* do słów Klemensa Kołakowskiego, *Naprzód, Narodzie!* do słów ks. Józefa Janiszewskiego oraz *Pieśń o orle białym* również do słów ks. Józefa Janiszewskiego.

Omówione pieśni, zarówno w swej warstwie semantycznej, jak i muzycznej jawią się jako wyraz miłości ich twórców do kraju ojczystego. Są żywym świadectwem postawy, jaką podjęli na początku XX wieku, aby za pomocą słowa pisanego (tekstu poetyckiego) i muzyki stawać do walki o niepodległą Rzeczpospolitą.

Ukazane pieśni również dla współczesnych Polaków stanowią swoisty testament, aby kształtować zarówno swoje życie, jak i oblicze Ojczyzny w oparciu o Ewangelię Jezusa Chrystusa oraz strzec depozytu wiary odziedziczonego po przodkach, a także dbać o chrześcijańskie dziedzictwo, które od wieków wpisane jest w tożsamość Polski i Polaków.

„O, Polsko, idź w imię Boga” – niech te słowa towarzyszą zatem mieszkańcom kraju nad Wisłą, „od Bałtyku po gór szczyty”, na następne lata troski o niepodległy byt Ojczyzny.

Literatura

Źródła - archiwum autora:

Hejnał. Wybór pieśni w układzie na cztery głosy męskie dla użytku seminarjów nauczycielskich, szkół średnich ogólnokształcących [!], szkół kadeckich i towarzystw śpiewackich, opracował Otton Mieczysław Żukowski, wyd. Lwów.

Marsz Sokolów polskich na Bukowinie, „Nakładem Sokoła w Czerniowcach”, 1892.

Naprzód, Narodzie!, „Nakład i własność Księgarni A. Cybulskiego w Poznaniu”.

Pieśń o orle białym, „Nakład i własność Księgarni A. Cybulskiego w Poznaniu”.

Opracowania:

- Kaczorowski R., *Pieśni maryjne Ottona Mieczysława Żukowskiego*, Wydawnictwo „Bernardinum”, Pelplin 2011.
- Kaczorowski R., *Pieśni ku czci Matki Bożej Ottona Mieczysława Żukowskiego oraz ich miejsce w literaturze wokalne*, w: *Musica Vocale. Sacrum i profanum w muzyce wokalne – studium przypadku*, red. R. Minkiewicz, Wydawnictwo Akademii Muzycznej w Gdańsku, Gdańsk 2014, s. 59-73.
- Kaczorowski R., *Zachowane msze Ottona Mieczysława Żukowskiego jako przejaw troski o polskość. Zagadnienia semantyczne i muzyczne*, w: „Studia Gdańskie”, 38 (2016), s. 101-121.
- Kaczorowski R., *Siedem pieśni religijnych Ottona Mieczysława Żukowskiego (1867–1942) w kontekście zagadnień semantycznych i muzycznych*, w: „Poznańskie Studia Teologiczne” 31 (2017), s. 259-274.
- „Kurjer Lwowski” 17 maja 1892, s. 1, <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=klw&datum=18920517&query=%22sokolstwo+to%22&ref=anno-search&seite=1> [08.05.2018].
- „Kurjer Lwowski” 5 czerwca 1892, s. 7, Dodatek do Nr. 156, <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=klw&datum=18920605&query=%22ko%C5%82akowski%22&ref=anno-search&seite=15> [08.05.2018].
- Poeta w sutannie. Twórczość księdza Józefa Janiszewskiego (1880–1940)*, red. Łukasz Kamiński, w: Towarzystwo Przyjaciół Lasek – Lukus, http://tpl-lukus.kepno.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=8 [08.05.2018].
- „Sokół” oraz *Historia sokolstwa polskiego*, w: Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, <https://ztgsokol.org/> [08.05.2018].

Aneks

Marsz Sokolów polskich na Bukowinie, sł. Klemens Kołakowski

Kresowa my dziatwa od stepów i gór,
Gdzie Prut myje stopy Cecyny,
Stoimy a czujnie jak piorun wśród chmur,
Na straży ojczystej krainy.
I piersią młodzieńczą i duchem sokołem
Granicznych strzeżemy jej stron,
Kto z nami a zgodnie cześć temu i czołem!
Kto przeciw sokoli mu szpon.
Więc czołem ojczyźnie, a szponem wrogowi,
To hasło Sokoły kresowi!

Pisklęciem na obcy rzucono go szlak,
I cudza w świat wiodła go gwiazda;
Wróg śmiał się radośnie, że sokoli ptak
Zapomni i lotu, i gniazda.
Lecz dzielnej ptaszynie nie straszne są sidła,
Krwi ojców nie zmieni, ni piór:
Ptak zmężniał i szare zatoczył w lot skrzydła
I leci sokołem do chmur.

Więc czołem ojczyźnie, a szponem wrogowi,
To hasło Sokoły kresowi!

Sokolstwo to wiara, braterstwo i hart,
Sokolstwo to znamię zakonu.
Druhowie! ten tylko uznania był wart,
Kto wytrwał w zakonie do zgonu!
Kto z drogi zawrócił, kłam zadał jedności,
Do lotu nie ćwiczył swych sił,
Ten w ziemi ojczystej nie złoży swych kości
I zginie w niewoli jak żył.
Więc czołem ojczyźnie, a szponem wrogowi,
To hasło Sokoły kresowi!

Naprzód, Narodzie!, sł. ks. Józef Janiszewski

Naprzód, Narodzie, w jedności, zgodzie,
Bo z tobą możny Bóg twój i Pan!
On zmiażdżył wroga, a wolność droga
Rozjaśnia dzisiaj polski twój łąn!
Śmiało więc naprzód w przyszłości kraj,
A Ty, o Panie, łaskę Swą daj!

Zniknęły chmury, a słońce z góry
Na Polskę światła śle czujny blask!
A więc, rodacy, rączo do pracy,
Nam sprzyja bowiem Dawca wszech łask!
Niech spłaci każdy z nas Polsce dług,
A uszanuje Ją nawet wróg!

Zgody, jedności, świętej trzeźwości,
Oświaty, pracy nam dzisiaj trza!
Gdy nas te cnoty jak wieniec złoty
Ozdobią, szczęście Bóg dobry da!
Więc wszczep je w duszę swą, bracie mój,
Z nich tryśnie szczęścia trwałego zdrój!

O, Polsko droga, idź w imię Boga
W przyszłości lepszej czarowny kraj!
Nie zbaczaj z drogi, gdy chcesz mieć błogi
Spokój i szczęścia swego mieć raj!
Nic ci już wtedy nie zrobi wróg,
Bo czuwać będzie nad tobą Bóg!

Pieśń o orle białym, sł. ks. Józef Janiszewski

O, polski orle biały, coś pęta zerwał swe,
Dziś błysnął dzień twej chwały, co zwiął złej doli mgłę.
Więc wzleć nad kraj nasz drogi, w dół rzucaj spojrzeń skry,
By orląt twoich wrogi nie wzięły z gniazda ci.

To prawda, że trzy sępy, co pierś krwawiły twą,
Dziś pazur mają tępy, spłynęły same krwią!
Lecz niech cię to nie łudzi, że zniżył się ich lot,
Boć i gad w rękę ludzi śle ku nim jadu grot.

Więc patrząc pilnie wkoło, orlęta w walce ćwicz,
A wzniesiesz dumne czoło nad tę krwiożerczą dzicz!
Blask szczęścia cię otoczy, twą sławą rozbrzmi świat,
A doli twej uroczej nie zwiędnie nigdy kwiat.